

XANÎ Û GELÊ KURD

Ehmedê Xanî: Filozofê Gel, Parêzvanê Ziman û Mîmarê Hîsbûna Neteweyî

ifade etme yoluyla halkını güçlendirmeyi amaçlamıştır.

Günümüzde Ehmedê Xanî'nin düşünsel mirası, Kürt yazarları, akademisyenler ve siyaset düşünürleri için hâlâ ilham kaynağıdır. Onun vizyonu klasik ve modern düşünceyi birleştirerek, köpük oluşturan, toplumsal adaleti ve kültürel kimliğin oynanışını vurgular. Xanî'nin öykümü yalnızca tarihi bir etkinlik değil, çağdaş sorunlara felsefi ve etik bir bakış açısıyla yaklaşımını çağırır.

Sonuç olarak, Ehmedê Xanî yalnızca kendi dönemin bir şairi değil; özgürlük, kimlik ve aydınlanma yolunu aydınlatan zamansız bir rehberdir. Onun fikirleri, dil, kültür ve toplum arasındaki karmaşık ilişkiyi anlamak isteyen herkes için ilham vericidir.

PREFACE IN ENGLISH

The figure of Ehmedê Xanî (1651-1707) occupies a unique and foundational place in Kurdish intellectual and literary history. Not merely a classical poet, Xanî emerges as a philosopher of the people, a defender of the Kurdish language, and a visionary architect of national consciousness. His works, still widely read and studied today, combine literary elegance with profound political, philosophical, and social insights.

This article explores Xanî's multidimensional legacy, highlighting how his reflections on personal and collective freedom, identity, and cultural preservation remain relevant. In his magnum opus *Mem û Zîn*, Xanî not only narrates a tale of personal love and social conflict but also embeds a powerful metaphor for the Kurdish people's struggle for self-awareness and autonomy. Love, in his vision, transcends the personal and becomes both a metaphysical and political instrument for transformation.

Xanî's dedication to the Kurdish language exemplifies his understanding

that language is far more than a means of communication; it is the very foundation of identity, memory, and communal consciousness. By writing in Kurdish at a time when Arabic and Persian dominated literary spheres, he asserted a political as well as cultural agency, promoting resilience and continuity of Kurdish heritage.

Moreover, Xanî's pioneering efforts to cultivate a sense of national consciousness in the 17th century demonstrate his far-sightedness. At a time when ideas of nationhood were only emerging globally, he recognized that the obstacles facing the Kurdish people were not only external oppression but also internal disorganization and lack of intellectual cohesion. Through knowledge, solidarity, and self-expression, Xanî sought to empower his people.

Today, the intellectual legacy of Ehmedê Xanî continues to inspire Kurdish writers, scholars, and political thinkers. His vision bridges classical and modern thought, emphasizing the inseparability of personal dignity, social justice, and cultural identity. Reading Xanî is not merely a historical exercise; it is a call to reflect on contemporary challenges through a lens of philosophical depth and ethical consciousness.

In sum, Ehmedê Xanî is far more than a poet of his era; he is a timeless guide whose ideas illuminate the path toward freedom, identity, and enlightenment for both his people and anyone seeking to understand the intricate relationship between language, culture, and society.

Nivîskar
Aram Mahir TAHA

TÜRKEÇ ÖNSÖZ

Ehmedê Xanî (1651-1707), Kürt edebiyat ve düşünce tarihinde benzersiz ve temel bir yere sahiptir. Sadece klasik bir şair değil, aynı zamanda halkın filozofu, Kürt dilinin savunucusu ve ulusal bilincin mimarıdır. Eserleri, günümüzde hâlâ okunmakta ve incelenmekte olup edebî zarafet ile derin siyasi, felsefi ve toplumsal düşünceleri bir araya getirir.

Bu makale, Xanî'nin çok boyutlu mirasını ele alarak, onun kişisel ve toplumsal özgürlük, kimlik ve kültürel koruma üzerine düşüncelerini günümüzde de ne kadar geçerli olduğunu vurgulamaktadır. Mem û Zîn adlı başyapıtında Xanî, sadece kişisel aşk ve toplumsal çatışma anlatmakla kalmaz; aynı zamanda Kürt halkını kendini tanıma ve özerklik mücadelesi için güçlü bir mehtar sunar. Onun anlayışında aşk, kişisel düzeyden ötesine geçerek metafizik ve siyasi bir dönüşüm aracı haline gelir.

Xanî'nin Kürt diline olan bağlılığı, dilin sadece iletişim aracı olmadığını aynı zamanda kimlik, hafıza ve toplumsal bilinç için temel olduğunu göstermektedir. Arapça ve Farsçanın edebiyatı domine ettiği bir dönemde Kürtçe yazması, sadece kültürel değil, aynı zamanda siyasi bir duruş sergilemek anlamına gelir ve Kürt mirasının devamlılığını sağlar.

Ayrıca, 17. yüzyılda ulusal bilinci yaratma çabaları, Xanî'nin öngörüsünü ortaya koyar. Ulus kavramlarının henüz dünya genelinde yaygınlaşmadığı bir dönemde, Kürt halkını karşılaştığı engelleri yalnızca dış baskılar olmadığını, aynı zamanda içsel örgütsüzlük ve entelektüel eksiklikler olduğunu fark etmiştir. Bilgi, dayanışma ve kendini

PÊŞGOOZA KURDÎ

Ehmedê Xanî (1651-1707), edebiyata Kürdî dirokê rûmetî ya Kurda de yek ji navên herî girîng e. Ew ne tenê salênê klasiq e, lê her wîba rînaselê girîng, filozofê gel, parêzvanê zîmanê kesekî ku hewl da hîsbûna neteweyî biavîrinê ye. Eserên wî, ku hîn ji tîne xwendin, ne tenê hêza hunerî û edebî di-hewlîne, lê di heman demê de gîrîngariya siyasi, rûnî û fîlosofîkî ji di nav xwe de dihilîne.

Xanî lêgerîna azadîyê ne tenê li ser asta kesayî, balkî li ser asta civakî jî dike. Ev lêgerîn bi xatîrê gelê Kurdî di bîra hevpar a şexsî û neteweyî de hatiye nîvîsandin. Ji ber wê yekê, mîrasa wîya rûnî ne tenê rêbera borîyê ye, lê rêbera roja îro û siberojê jî ye.

Di Bîra Xanî de Rizgariya Kesayetî û Civakî

Yek ji mijarên herî xurt ên di eserên Xanî de tema azadîyê ye—azadî ne tenê li asta kesayî, lê her wîha li asta civakî lê lêgerîn. Di "Mem û Zîn" de, wî bi hevserîyê bihêz evîna kesayetî, têkûn, şerên navxweyî û kêmasîya nasnameyê bi hev re nîşan dide.

Ji aliyê Xanî ve, evîn ne tenê evînek mecazî ye, balkî evînek metafîzîk û siyasî ye. Evîn amûrê e ku mirov jî hundir de diguherîne; azadîya gelan jî tenê bi nasîna nasnameyê xwe, nîvîsandina bi zîmanê xwe û xwe-xandina xwe pêk tê. Xanî ev fikir ne tenê bi wêneyên edebî, balkî bi îdeolojîyêke kûr jî pênasî dike. Li gorî wî, gelê Kurdî demê wê demê azadî bi ku nasnameyê xwe binase, bi zîmanê xwe binavise, binivîse û xwe bi rûmet bike. Ev nêzikatî nîşan dide ku felsefeya wî ne tenê li ser rûmeta kesayetî, lê li ser rûmeta neteweyî û hîsbûna siyasî hatiye avakirin.

Parastîna Zîman û Berxwedana Çandî

Yek ji aliyên herî bandor ên Xanî ew e ku di dema xwe de, li hember zîmanê derdest ên wextê (wekî Erebî û Farsi), bi biryardarî zîmanê Kurdî parast û wekî zîmanekî edebî û fîlosofîk pêş xist.

Wî Kurdî ne tenê wekî amûrêkî peywendîyê di, lê wekî bîngeha nasnameyê û fîlê nas kir. Bi vî awayî, Xanî dikare wekî pêşengê felsefeya zîmanê nûjen were hesibandin. Gotîna wî ya navdar:

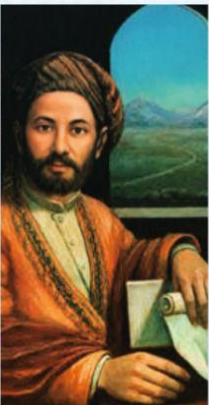

"Ger dilê Kurd xwe bihêle xwe-ber, Zîmanê xwe bê, wê xweyî nêder."

Ev gotin bi awayekî zelal nîşan dide ku zîman ne tenê amûr e, lê bi dirok, bir û hîsbûna gelê ve girêdayî ye.

Siyaseta zîmanî ya Xanî di heman demê de stratejîyêke berxwedanê ye. Wî bi nîvîsandina bi Kurdî, zîmanê xwe xurt kir û gelê xwe ber bi xwedîderketîna çandî ve şand. Bi vî rengî, Xanî ne tenê şair û nivîskarek e, lê her wîha akterê siyasî û pêşengê berxwedana çandî ye.

Avakîna Hîsbûna Neteweyî û Rûmeta Ronahîbûnê

Yek ji taybetmendiyên herî balkêş ên Xanî ew e ku di sedesala 17'an de, dema ku rêgîştîna netewê-dewletan lê zêde belav nebûbû, wî hewl da jî bo gelê Kurdî hîsbûna neteweyî ava bike. Li gorî wî, pîrsîngêkê seretî ya Kurda ne tenê dagîrkirîya derve ye, lê her wîha kêmasîya rêxistinbûn, xebat û zanîna ye.

Ji ber wê yekê, Xanî zanyarî, hîsbûn û yekîtiyê her dem di pêş de dixê. Di wê çarçoveyê de, ew dikare bi ronahîbûnê ronahîbûnê yê Rojava (Evropayê) ne wekî berhevkerî, lê felsefeya wî ya ronahîbûnê ne bi sekulerîzmê, balkî bi nasîna gelê xwe, bi zîmanê xwe fikîrî û nîvîsandina diroka xwe hatiye avakirin. Xanî yek ji kêm ronahîbûnê Rojavayê ye ku hewl daye ronahîbûnê xwevalî bi bîngeha çanda xwe ava bike.

Karê Wî Li Îro û Mîrasa Wî ya Fîkrî

Mîrasa fikrî ya Ehmedê Xanî di sedesala 20'an û 21'an de bandoreke mezin li ser gelê nivîskar, ronahîbûr û rêberên siyasî yên Kurd kirîye. Wî ne tenê bîngeha edebiyata nûjen a Kurdî danî, lê her wîha gotîna rêberî ya siyasî jî bi awayekî kûr xurt kir. Bi taybetî di mijarên wekî parastina zîman, mafên çandî û nasnameyê civakî de, teadîr wî hîn jî berdamaw e. Eserên wî, ku bi lehçeyên cuda li çînanê tîne xwendin, şîrove kirin û li ser wan xebatên akademîkî tênê kîrîn, nîşan dide ku Xanî ne tenê nivîskarekî borîyê ye, lê nivîskarekî îro û siberojê jî ye. Felsefeya wî ne tenê ji bo gelê Kurd, lê ji bo her gelê ku li nasname û rûmeta xwe digere, bûye çavkaniyêkê îlhamê.

Xelasi

Ehmedê Xanî di diroka fikrî ya Kurda de ne saîreklî asayî ye; ew şevatek demê ye—kesekî ku dema xwe fîm kir, lê di heman demê de wê şopand û guherand. Ev girêdana di navbera azadîyê kesayetî û rizgariya civakî de bi felsefeya kûr a wî dike.

Felsefeya wî jî rûmeta kesayetî heta damendîya civakî, jî metafîzîkî heta têkîsîna siyasî, hemû olîyan bi hev re dihilwîne. Xwendîna Xanî ya îro ne tenê bîbrînanîya diroka ye, lê hewl-danek e jî bo rêgîştîna pîrsîngêkê bi rûmetê fîlosofîk û edebî. Ehmedê Xanî, ronahîbûnê ronahîbûnê ye ku mîrasa wî îro jî rêya gelê Kurd ronî dike.